

10. Matezyus, V.O. (1995). *Lynhvystycheskoi kharakterolohyy* [About linguistic characterology] // *Yazyk y nauka kontsa XX veka*. Moscow.
11. Masiuk, Z. (2013). *Shcho siltse, tonove slivse : slovnyk frazeolohizmiv Zakhidnoho Polissia* [Words Differ in Different Villages: Phraseological Dictionary of Western Polissia], Lutsk: Vezha-Druk.
12. Masiuk, Z. (2006). *One Can't Throw from the People: Dialect Dictionary of Phraseological Units*. Lutsk. Lutsk, EPD (RVV) «Vezha».
13. Ozhegov, S.Y. (1995). *Tolkovy slovar russkoho yazyka* [Translating dictionary of the russian language] Moscow.
14. Pyotrovskiy, R.H. (2006). *Lynhvystycheskaia synerhetyka : yskhodnye polozheniya, pervye rezultaty, perspektyvy* [Linguistic synergy: initial positions, first results, future]. St. Petersburg. : Fylof. fak.
15. *Relyhyovedenye*, (2006). / *Entsyklopedychesky slovar* [Encyclopedic dictionary]. Moscow : Akademicheskyy Prospekt.
16. *Slovnnyk ukrainskoi movy: v 11 tomakh, (1970-1980)*. [Dictionary of ukrainian language in 11 volumes] / AN URSR. Instytut movoznavstva; za red. I.K. Bilodida. Kyiv: Naukova dumka. Tom 10.
17. Stupinska, H.F., Bytkivska, Ya.V. (2012). *Frazeolohichni slovnyk lemkiivskykh hovirok* [Phraseological Dictionary of the Lemko Dialects], Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan.
18. Uzhchenko, V.D. (2013). *Frazeolohichno-paremiiny slovnyk Skhidnoi Slobozhanshchyny KhIKh stolittia* [Phraseologically-Variable Dictionary of Eastern Slobozhanshchina of the XIX Century]. Luhansk.
19. *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk*, (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary] / V.I. Shynkaruk; NAN Ukrainy Instytut filosofii im. H.S. Skovorody. Kyiv. : Abrys.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Фенко Марія – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та методики початкової освіти факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: синергетична парадигма української мови.

Мацюк Зоряна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та методики початкової освіти факультету педагогічної освіти та соціальної роботи Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: ареальна фразеологія, фразеологія Західного Полісся.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Mariia Fenko – Ph. D. in Philology, Assistant Professor of the Department of Philology and Methodology of Primary Education, Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Scientific interests: Synergetic paradigm of the Ukrainian Language.

Zoriana Masiuk – Ph. D. in Philology, Assistant Professor of the Department of Philology and Methodology of Primary Education, Lesya Ukrainka Eastern European National University.

Scientific interests: Local phraseology, phraseology of Western Polissia.

УДК 81'23

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ПСИХОПОЕТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ "ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА"

Ірина ЧЕРНИШЕНКО (Кропивницький, Україна)
e-mail: chernyshenko.iryana@gmail.com

Сергій МИХИДА (Кропивницький, Україна)
e-mail: smikhida50@gmail.com

ЧЕРНИШЕНКО Ірина, МИХИДА Сергій. ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА ПСИХОПОЕТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ПОНЯТТЯ "ЦІННОСТІ СУСПІЛЬСТВА"

Стаття присвячена розгляду теоретичних підходів до поняття «цінності суспільства» у філософському, соціологічному та лінгвістичному дискурсах. Це зроблено з метою подальшого дослідження способів вербалізації цінностей та їх ролі у формуванні мовної особистості. Зазначається, що цінності виражаються ціннісною свідомістю. Діяльність теоретика в цій сфері є не що інше як пізнання цінностей свого суспільства, чітке вираження та обґрунтування його ціннісних вимог. Це можуть зробити засновники і реформатори релігій, соціальні мислителі, політичні діячі, письменники. Щодо письменників, то саме вони формують ціннісні орієнтації суспільства, а вчені-лінгвісти та літературознавці здатні дати опис цінностей, який складається з тверджень, стосовно яких можлива перевірка на істинність чи хибність. Цінності завжди існують як упорядкована система, яка є найважливішою складовою культури. У статті розглянуто два основних підходи до визначення поняття «цінність» – предметний та підхід "відносин значимості". Крім того досліджуються функції, які виконують цінності у житті суспільства. Цінності – це конструктивні принципи побудови суспільства, це таке співвідношення між частинами суспільства, яке забезпечує його успішне функціонування. У цьому функціонуванні цінності виконують інтегруючу, регулюючу, ідентифікаційну функції та виступають у ролі стандартів для вибору людської дії. Без цінностей неможлива онтологія будь-якого суспільства. Ціннісні уявлення входять як складова частина до механізму дії суспільних законів. Цінності існують як реальність, об'єктивна відносно окремих індивідів. Це начебто ідеальний план реально існуючого суспільства, який виявляється надзвичайно дієвим, не діючи безпосередньо. Первинно ціннісна свідомість формується на духовно-практичному рівні. Ця ціннісна реальність закріплюється на рівні мови, а саме в мовленні окремої мовної особистості на рівні її мегатексту. Вони фіксуються у значенні слів та синтаксичних одиниць, у фразеологізмах,

пареміях та прецедентних текстах. Тож за допомогою вивчення шляхів вербалізації цінностей можна визначити ту ціннісну систему, яка притаманна тій чи іншій нації. Кожна з підсистем суспільного життя має свої ціннісні уявлення (наприклад, для економіки це власність, прибутки, користь та ін., для політики – влада, держава та ін.). Але обов'язково повинні існувати ціннісні системи, які не дають суперечливому суспільству знищити себе. Це – перш за все моральна свідомість.

Ключові слова: цінність, функції цінностей, вербалізація цінностей, ціннісна свідомість, ціннісні уявлення, ціннісні системи, мовна особистість, психопоетика, мегатекст.

CHERNYSHENKO Iryna, MYCHYDA Sergii. PSYCHOLINGUISTIC AND PSYCHOPOETIC ASPECTS OF THE NOTION "SOCIETY VALUES"

The article deals with the theoretical approaches to the notion "society values" in philosophic, sociologic, and linguistic discourses. It is done with the purpose of further research of ways of values' verbalization and their role in the formation of "homo lingual". It is stated that values are depicted by value consciousness. The activity of theoretician in this sphere is exactly the studying of values in this society, clear defining and grounding of its value demands. This can be done by founders and reformers of religions, social thinkers, politicians, writers. As for writes, they are exactly forming value orientations of the society, and linguistic and literature scientists are able to provide the values description, which consists of statements that can be check from the point of view of their trueness or falseness. Values always exist as a well-organized system, which is the most important integral part of the society. Two main approaches to the definition of the notion of "value" are described on the article. Precisely, object approach and the approach of "relations of significance". Besides, the functions of values in the society are studied. Values are constructive principles of any society's structure. This is such a correlation among the parts of the society, which ensures its successful functioning. In such functioning values fulfill integral, regulative, identifying functions and play the role of standards for choosing human action. Without values ontology of any society is impossible. Value concepts are an integral part of the mechanism of existing social laws. Values exist as reality, which is objective to any separate individual. This is as ideal plan of really existing society. And it is appeared to be very functioning, though it does not act directly. Primarily valuable consciousness is formed at spiritual and practical levels. This value reality is fixed at the language level, namely in the speech of a "homo lingual" on the level of its megatext. Values are attached to word meanings, phraseological units, proverbs and sayings, and in precedental texts. Thus, by studying the ways of verbalization of values it is possible to understand that value system, which is characteristic to peculiar nation. Each subsystem of social life has its own value concepts (for example, for economy it is property, profit, usefulness etc., for politics it is power, state and etc.). But there should obligatory exist value system, which do not allow the contradictory society to destroy itself. And it is, first of all, moral consciousness.

Keywords: value, functions of values, verbalization of values, value consciousness, value concepts, value systems, "homo lingual", psychopoetics, megatext.

Актуальність дослідження. Будь-яка людська спільнота для свого існування передбачає наявність спільних цінностей. Саме вони взаємно орієнтують дії та очікування людей і їх "можливі світи" [11, с. 73]. Цінності завжди існують як упорядкована система, яка є найважливішою складовою культури. Більш того ціннісна система є "сутністю" тієї чи іншої культури, що пронизує та об'єднує її технологічну, соціонормативну та символічну сферу [5, с. 77]. Проблема цінностей традиційно розглядається філософією та соціологією. На нашу думку, для об'єктивного дослідження вербалізації цінностей у мові слід звернутися до філософських та соціологічних джерел, що висвітлюють теорію цінностей, тому що саме через філософію найважливіші проблеми сучасного наукового пізнання отримують цілісне осмислення, впливаючи одна на одну.

Отже, **метою статті** є упорядкування та теоретичне узагальнення підходів до поняття «цінності суспільства» у філософському, соціологічному, психолінгвістичному та психопоетологічному дискурсах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні налічується величезна література з проблеми цінностей. Так, з початку ХХ ст. по його середину було видано понад 4 тис. книг та статей про проблему цінностей. Публікації відрізняються великим розмаїттям підходів, термінологічною неузгодженістю. Тому у В.С. Бакірова були підстави написати: "В міру заглиблення в спеціальну літературу колекція відмінних дефініцій цінності набуває розмірів, що лякають, відображаючи велику складність, багатозначність ціннісних явищ, можливість їх розгляду та аналізу під різними кутами зору, в найрізноматніших площинах людського ставлення до світу" [3, с. 6]. Найбільше уваги до існуючих підходів до поняття «цінності» та до їх функцій приділяли Ручка А.О. (1976), Хмелько В.Є. (1990), Лосев О.Ф. (1991), Парсонс Т. (1994), Попович М.В. (1997) та інші. Цінності як символи та семіотичні знаки розглядав Лотман Ю.М. у праці «О семиосфере» (1984). Як зазначає Кононов І.Ф., у сучасній постановці проблема цінностей своїм загальним витоком має філософію І.Канта, з її поділом світу на сферу свободи та сферу необхідності. В явній же формі вона була поставлена в середині ХІХ ст. німецьким філософом Рудольфом Германом Лотце (1817 – 1881), котрий ввів до наукової термінології й саме поняття цінності. Для нього цінності – момент всевітньої телеології. Ціннісна визначеність будь-якого об'єкта обумовлена його місцем і роллю в реалізації світового телеологічного процесу [5, с. 77].

Виклад основного матеріалу. Серед існуючих підходів до розгляду цінностей у філософії та соціології можна виділити два основних – предметний та підхід "відносин значимості".

Згідно з першим підходом цінностями виступають певні фрагменти об'єктивного світу, які важливі для задоволення людських потреб та реалізації інтересів. Так, О.Г. Дробницький писав: "Цінність, термін, що широко використовується в філософській та соціологічній літературі для вказування на людське, соціальне та культурне значення певних явищ дійсності" [14, с. 732]. Однак, у межах цього підходу цінності часто замінюються потребами і інтересами. Наприклад, А.Г. Здравомислов вважає, що "цінність – особливе суспільне відношення, завдяки якому потреби та інтереси людини чи соціальної групи переносяться на світ речей, предметів, духовні явища, надаючи їм певних соціальних якостей, не пов'язаних прямо з утилітарним призначенням цих речей, предметів, духовних явищ" [13, с. 120]. На думку І.Ф. Кононова саме існування потреб та інтересів як суспільних феноменів передбачає існування цінностей, а тому цінності до них не редукуються, адже навіть життєві людські потреби – це не якась сліпа жага організму. В суспільстві людські потреби окультурені, тобто унормовані. Норми виступають критеріями оцінки будь-яких потреб та способів їх задоволення. Ще більшою мірою це стосується інтересів, які характеризують положення суб'єкта в площині різних соціальних полів [5, с. 79].

Другий підхід полягає в тому, що цінності як феномени суспільної свідомості є відображенням відносин значимості між людьми та світом. Найбільш повно цей підхід був представлений В.С. Бакіровим, який писав, що ціннісна свідомість "...є особливою формою відображення реальності, суб'єктивним образом об'єктивних відносин значимості, що виникають між людьми та світом у процесі діяльності" [3, с. 141].

Слід зазначити, що у межах цього підходу поняття "відносин значимості" не є чітко визначеним. У повсякденному слововжитку "значимий" – це й такий, що має відношення до змісту чогось і такий, що відіграє важливу роль. Мабуть, можна припустити, що мова йде саме про роль тих чи інших явищ в житті соціального суб'єкта. Якщо "відносини значимості" можна витлумачити як відносини ролі, то ролі будуть визначатися характером та ступенем участі певних факторів у житті суб'єкта. Це означає, що ролі будуть ситуаційними. В такому розумінні той чи інший феномен буде мати різне значення в різних обставинах. Інколи в житті людини те, що цінується найнижче, висувається на перший план. Проте це зовсім не означає, що таким чином змінюється ціннісна система. До того ж, говорячи про ситуаційне значення тих чи інших факторів, слід враховувати, що крім ситуацій загальних (характерних для всього людства чи для певної країни) існують ситуації групові та індивідуальні. Отже, "відносини значимості" будуть, часом суттєво, різнитися в різних ситуаціях. Якби цінності були відображенням цих відносин, то вони мали б переважно суб'єктивний характер. В умовах ціннісної анархії було б неможливе узгодження дій та очікувань. Між тим, ще Т. Парсонс показав, що цінності можна розглядати як символи, які слугують критеріями чи стандартами під час вибору серед альтернативних орієнтацій, які відкриваються в ситуації [19, с. 12].

Таким чином, і перший і другий підходи мають певні суперечності і недоліки, що свідчить про недостатню наукову розробку теорії цінностей.

Цінності як фактори регулювання існування і функціонування суспільства виконують певні функції. Філософські і соціологічні джерела виділяють декілька з них.

Перша, на яку звертають увагу фактично всі дослідники, може бути названа **інтегруючою**. В.С. Бакіров характеризує її таким чином: "Функціональне призначення ціннісної свідомості на рівні соціуму зводиться до інтеграції безкінечної множини розрізнених людських дій і вчинків в єдину цілісну систему практичної взаємодії соціального організму з природою, систему, що відрізняється особливим внутрішнім розчленуванням і, що знаходиться в постійному процесі руху до нових якісних станів" [3, с. 34-35].

Друга функція пов'язана з **регулюванням індивідуальної поведінки**. А.О. Ручка визначив її так: "Виступаючи як знаряддя соціального регулювання в нашому суспільстві, вони є тією проміжною ланкою, яка з'єднує поведінку людини з його найважливішими соціальними інститутами, з його ідеалами та вимогами" [12, с. 19].

Найбільш докладно ця функція розглядається в диспозиційній концепції регулювання соціальної поведінки людини, розробленій В.О. Ядовим із співробітниками. В якості одного

з класу диспозицій розглядаються ціннісні орієнтації. Диспозиції структуровані ієрархічно. На найнижчому шаблі знаходяться елементарні фіксовані установки, пов'язані з потребами фізичного існування. Далі йдуть соціальні установки (аттїтуди). Як третій рівень виділяється система ціннісних орієнтацій на цілі життєдіяльності та засоби їх досягнення [16, с. 89-105].

Феномен ціннісних орієнтацій пов'язаний з тим, що людині доводиться самовизначатися в неоднорідному, часом навіть суперечливому ціннісному просторі. У якості вимірів тут виступають різні ціннісні системи. Отже ціннісна орієнтація – це, на думку В.Є. Хмелько, результат засвоєння певних цінностей, перетворення їх в "складові вищих рівнів у диспозиційній структурі **спрямованості особистості**" [15, с. 368]. Кожна ціннісна орієнтація включає в себе когнітивний та емотивний компоненти.

Особливого обговорення заслуговує проблема співвідношення ціннісних орієнтацій та реальної поведінки людини. В.С. Бакіров зазначає: "Ціннісна орієнтація – системно пов'язані ціннісні уявлення, що **реально** детермінують вчинки та дії людей, які проявляються і відкриваються в практичній поведінці, визначаючи якісну своєрідність життєдіяльності особи, її спосіб життя" [3, с. 118]. Однак можна стверджувати, що існують певні суперечності між уявленнями та діями, що можуть бути обумовлені впливом підсвідомості. Крім того, для людини і на свідомому рівні може бути характерною неузгодженість між різними її ціннісними орієнтаціями. Скажімо, вищі світоглядні орієнтації (матеріалізм чи ідеалізм) можуть розходитися з орієнтаціями на цілі життєдіяльності (альтруїстичні чи егоїстичні).

Третя функція – **ідентифікаційна**. Самоідентифікація – механізм, завдяки якому особистість ототожнює себе з певною спільнотою [13, с. 259]. Через таке ототожнення виникає і ставлення до норм цієї спільноти, як до власних норм. Тобто, самоідентифікація виступає умовою дієвості функції регулювання індивідуальної поведінки. Безумовно, самоідентифікація – не просто результат вільного вибору людини. Спільнота, до якої особистість належить, вимагає від своїх членів певних ідентифікаційних практик, примушує до них. В умовах соціальної стратифікації – елементом ідентифікаційних практик груп, що знаходяться вище інших на щаблях суспільної ієрархії, є примус груп, що знаходяться на нижчих щаблях, до певних ідентифікаційних практик, які відтворюють моменти залежності тих, що знаходяться нижче, від тих, що знаходяться вище. У всіх цих випадках цінності відіграють найважливішу роль.

Функції ідентифікації треба відокремлювати від функцій регуляції індивідуальної поведінки. Адже, крім процесів самоідентифікації та примусу до здійснення певних ідентифікаційних практик, цінності виступають моментом та умовою виникнення макроїдентичності (наприклад, національної самосвідомості в тій чи іншій країні) [1, с. 19]. Що ж стосується регулювання індивідуальної поведінки, то її можуть здійснювати навіть норми спільноти, з якою людина себе не ототожнює.

Звертаємо увагу, що не можна ідентифікаційну функцію ототожнювати й з інтегруючою. Макроїдентифікація суспільства передбачає усвідомлення його окремоти щодо інших суспільств. Ідентифікація людини стосовно певної спільноти одночасно є відділенням від інших спільнот. Якщо спільнота знаходиться в антагоністичних стосунках, то розвиток їх ідентичностей збігається з розвитком конфліктної взаємодії. Тому цілком слушно видається думка А.О. Ручки, що "...ціннісно-нормативні регулятиви далеко не завжди відіграють інтегруючу роль" [12, с. 14].

Четверта функція була виділена Т. Парсонсом і полягає в тому, що **цінності відіграють роль стандартів чи критеріїв для вибору з наявних альтернатив**, які властиві будь-якій ситуації людської дії [10, с. 455]. Тобто цінності є необхідною передумовою операції оцінки, без якої людська діяльність неможлива.

На нашу думку, оцінка є спільним та загальним елементом людської діяльності. Без нього неможливо зрозуміти суспільство. Ніяке знання неможливе без явних чи прихованих оцінок. Логіки розподілили оцінки на явні та неявні [4, с. 166]. До неявних оцінок відносять ідеали, зразки, стандарти, поради, побажання, методологічні та інші рекомендації, попередження, прохання, обіцянки, погрози тощо. Крім того, ціннісні відношення

проявляються в різноманітних нормах (закони держав, різні правила, команди, директиви, технічні норми і моральні норми тощо) [Там само].

У соціології значна увага надається розрізненню цінностей та норм. Т. Парсонс сформулював критерій поділу наступним чином: "У зв'язку з розрізненням ролі колективу на рівні одиниць встановлюється розрізнення між нормою та цінністю на рівні стандарту відносин" [10, с. 467]. Американський соціолог у відповідності з цим запропонував визначення: "Цінність – нормативний стандарт, котрий визначає бажану поведінку системи відносно її оточення без диференціації функцій одиниць або їх окремих ситуацій. Норма в свою чергу є стандартом, що визначає бажану поведінку для одиниці або класу одиниць у специфічних для них контекстах, диференційованих від контактів, пов'язаних з іншими класами одиниць" [Там само].

А. О. Ручка запропонував розрізняти цінності – цілі суспільства та цінності – засоби (норми), які суспільство пропонує своїм членам для досягнення мети. Він відмічає, що хоча таке розрізнення не абсолютне, "тим не менш в емпіричних дослідженнях фіксація такої відмінності не марна, тому що вважається, що і соціальні цінності, і соціальні норми можуть бути автономними критеріями вибору варіантів соціальної поведінки" [12, с. 7].

Розглянемо також питання структури ціннісної реальності. Цінності існують як реальність, об'єктивна відносно окремих індивідів. Це начебто ідеальний план реально існуючого суспільства, який виявляється надзвичайно дієвим, не діючи безпосередньо. Крім того, ціннісна реальність за своєю суттю є телеологічно організованою. Будь-яка нижча цінність має сенс, якщо вона дозволяє підніматися до цінності вищого порядку. Ціннісна реальність не тотожна системі позитивних ідеалів. У ній представлені також і антицінності. В сучасних ціннісних системах обов'язково існують уявлення про ціннісну нейтральність, хоча такі уявлення були далеко не завжди.

Цінності – ідеальні утворення, які відіграють роль породжуючих моделей (за О.Ф. Лосєвим) по відношенню до емпіричної соціальної реальності [6, с. 272]. На цій підставі цінності часом ототожнюються з символами. Символ має відношення до знакової реальності, до того, що Ю.М. Лотман називав "семіосферою" [7, с. 5-23]. Ціннісна ж реальність тільки проявляється в знаковій реальності, а не тотожна їй. Ось одне з визначень символу, запропоноване О.Ф. Лосєвим: "Символом речі є її знак, який не має нічого спільного з безпосереднім змістом тих одиниць, які тут позначаються, але ці різноманітні та супротивні одна одній позначені одиниці, визначені тут тим загальним конструктивним принципом, що перетворює їх в однорідну цільність, яка певним чином спрямована" [6, с. 273]. Отже, хоча символ ближче за всі поняття стоїть до поняття цінності, проте він не цінність, а її знакове вираження. Воно може бути більш чи менш вдалим. Оперуючи з символами можна не тільки виражати цінності, але й впливати на них.

Без цінностей неможлива онтологія будь-якого суспільства. Ціннісні уявлення входять як складова частина до механізму дії суспільних законів. Закони неможливі без постійного відтворення відповідних практик, а це передбачає певну стабільну систему ціннісних уявлень.

Тут слід зупинитися на проблемі розрізнення цінностей та ціннісних уявлень. Загальною ознакою у соціологічній теорії є їх ототожнення. Наприклад, Клайд Клакхон трактує цінності як санкціоновані суспільною групою або суспільством і такі, що поділяються індивідом, концепції того, що варто бажання. Вони впливають на відбір способів, засобів та цілей діяльності [18, с. 395]. Проте в цьому випадку вірним був би суб'єктивістський та волюнтаристський підхід як до цінностей, так і до всього життя. Ціннісні системи виступали б продуктом вільної концептуалізації.

Насправді ж, цінності можуть виражатися ціннісною свідомістю більш чи менш адекватно. Діяльність теоретика в цій сфері є не що інше як пізнання цінностей свого суспільства, чітке вираження та обґрунтування його ціннісних вимог. Це можуть зробити засновники і реформатори релігій, соціальні мислителі, політичні діячі, **письменники, вчені-лінгвісти та літературознавці**.

Щоправда, відображення цінностей діячами різних гатунків буде відбуватися по-різному. Релігійні діячі, політики та письменники продукують нові формулювання ціннісних

імперативів. Тобто вони створюють твердження, які й за своєю логічною формою є ціннісними. В цьому випадку до них неможливо застосувати критеріїв істинності чи хибності. Це впливає з того, що "їхня функція – не опис дійсності, а спрямування людської діяльності, що перетворює дійсність" [4, с. 195]. Що стосується вчених, то вони здатні дати опис цінностей, який складається з тверджень, стосовно яких можлива перевірка на істинність чи хибність.

Люди, що займаються спеціалізованим духовним виробництвом, не тільки не створюють цінності, але навіть не виступають їх першовідкривачами. Первинно ціннісна свідомість формується на духовно-практичному рівні. Вона закріплюється на рівні **мови та її реалізації у власному мегатексті** [див.: 8]. Причому тут не маєється на увазі тільки лексика чи синтаксис. Нещодавні крос-культурні дослідження показали, що люди можуть змінити мову, але зберегти мовленнєві стратегії. Це може стати серйозною причиною непорозуміння саме ціннісного характеру [див.: 17].

Отже, і на духовно-практичному рівні ціннісна свідомість відображає ту суспільну реальність, яка нетотожна з самою свідомістю. Саме ця реальність і є цінності. В самому загальному вигляді цю реальність можна визначити як конструктивні принципи побудови суспільства. Отже, цінність це таке співвідношення між частинами суспільства (між людиною та суспільством, між групами тощо), яке забезпечує його успішне функціонування.

Тут ми знову повинні повернутися до концепції потреб. Тільки це будуть не потреби індивіда, а потреби суспільства. Суспільство існує завдяки тому, що задовольняються його потреби як цілісності. Це й створює структурні та функціональні підвалини його незалежності як системи. Проекти цих структурних та функціональних підвалин існування суспільства і є цінностями. Тобто цінності це проекти задоволення суспільних потреб. Підкреслимо, не потреби, а проекти їх задоволення. Проекти задоволення потреб, чи конструктивні принципи побудови суспільства, це не що інше як форми діяльності, які ведуть до бажаного наслідку, задовольняючи потреби. Безумовно, реальна діяльність коливається відносно цих проектів, але так чи інакше змушена їм відповідати. Якщо ці проекти взагалі не реалізуються, то суспільство гине разом з усіма своїми членами, або ж ці члени розсіюються серед інших суспільств.

Проблема ускладнюється завдяки тому, що історичні суспільства внутрішньо розколоті, суперечливі. Кожен з класів, верств, прошарків мають свої цінності. Без них вони не могли б існувати як окремі суспільні групи. Організації теж неможливі без своєї системи цінностей. Об'єктивні цінності відображаються на рівні суспільної свідомості у вигляді ціннісних систем. Ціннісні системи можуть суперечити одна одній, можуть взаємодоповнювати одна одну тощо. Але навіть при гострому ціннісному протиставленні антагоністичних соціальних сил в одному й тому ж суспільстві можна помітити, що різні соціальні сили дають свою інтерпретацію базових цінностей соціуму. Більш того, в межах однієї й тієї ж верстви суспільства, ціннісні орієнтири можуть суттєво змінюватись.

Отже, диференціація суспільства означає і ускладнення ціннісної свідомості. Так, кожна з підсистем суспільного життя має свої ціннісні уявлення (наприклад, для економіки це власність, прибутки, користь та ін., для політики – влада, держава та ін.). Але обов'язково повинні існувати ціннісні системи, які не дають суперечливому суспільству знищити себе. Це – перш за все моральна свідомість. Таку ж функцію певною мірою виконують й інші форми світоглядної свідомості (філософська, релігійна, естетична). Між різними ціннісними системами відбувається активна взаємодія в ході суспільної комунікації. Зони цих взаємодій – зони активного семіозису.

Норми життя суспільства формувалися історично разом з формуванням самого людського суспільства. Спочатку це були табу. Норми закріплювалися та передавалися завдяки традиції. Традиція й зараз відіграє величезну роль в існуванні ціннісної свідомості. Ф.А. Хайек писав: "Традиції – це результати відбору серед ірраціональних або, точніше, "таких, що не піддаються обґрунтуванню" уявлень; саме цей відбір, без будь-чийого відомо і будь-чиїх намірів, сприяв чисельному зростанню груп, які поділяли подібні уявлення (що зовсім не обов'язково було пов'язано з причинами, в зв'язку з якими їх дотримувались, скажімо, з релігійними)" [цит. за: 9, с. 461]. Що ж стосується самої ціннісної свідомості, то її

характер породжує дещо інші уявлення на її власне походження. В.А. Малахов пише про те, що "...щоб серйозно ставитися до своїх обов'язків, прагнути до реалізації добра, шукати можливість зробити свій внесок у розвиток позитивних начал зовнішнього буття, людина передусім має бути впевненою, що ці позитивні начала справді-таки існують, має бути переконаною у благості буття загалом; в іншому разі її життєве завдання могло б бути зведене до примітивного егоїстичного самоствердження. Бо, зрештою, навіщо мені обмежувати себе (а з цього й починається мораль) заради інших, заради світу, якщо в цьому світі все одно немає світла, немає блага, добра?" [цит. за: 2, с. 23].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що цінності – це конструктивні принципи побудови суспільства, це таке співвідношення між частинами суспільства, яке забезпечує його успішне функціонування. У цьому функціонуванні цінності виконують інтегруючу, регулюючу, ідентифікаційну функції та виступають у ролі стандартів для вибору людської дії. Без цінностей неможлива онтологія будь-якого суспільства. Ціннісні уявлення входять як складова частина до механізму дії суспільних законів. Закони неможливі без постійного відтворення відповідних практик, а це передбачає певну стабільну систему ціннісних уявлень. Цінності – це проекти задоволення суспільних потреб, це не що інше як форми діяльності, які ведуть до бажаного наслідку, задовольняючи потреби. Хоча кожна з підсистем суспільного життя має свої ціннісні уявлення, існують ціннісні системи, які не дають суперечливому суспільству знищити себе. Це – перш за все моральна свідомість та інші форми світоглядної свідомості. Між різними ціннісними системами відбувається активна взаємодія в ході суспільної комунікації.

Перспективу подальшого дослідження цінностей убачаємо в вивченні шляхів вербалізації цінностей та структури ціннісних концептів на основі психолінгвістичного експерименту, а також дослідження ціннісних концептів як факторів формування мовної особистості та її реалізації в мегатексті на рівні психоеологічних студій.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аврамова Е.М. Формирование новой российской макроидентичности // Общественные науки и современность. – 1998. – № 4. – С. 19 – 29.
2. Апресян Р.Г. Добро и польза // Этическая мысль. Научно-публицистические чтения. 1991. – М.: Республика, 1992.. – С. 22 – 25.
3. Бакиров В.С. Ценностное сознание и активизация человеческого фактора. – Харьков: Изд-во при ХГУ издательского объединения «Вища школа», 1988.
4. Ивин А.А. Основы теории аргументации. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1997.
5. Кононов І.Ф. Етнос. Цінності. Комунікація (Донбас в етнокультурних координатах України). – Луганськ: Альма-матер, 2000. – 494с.
6. Лосев А.Ф. Логика символа // Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура. – М.: Политиздат, 1991.
7. Лотман Ю.М. О семиосфере // Ученые записки Тартуского гос. у-та. Вып. 641. Труды по знаковым системам. Вып. ХУІІ – Тарту, 1984. – С. 5–23.
8. Михида С. Психоестетика українського модерну: проблема реконструкції особистості письменника. – Кіровоград : Поліграф–Терція, 2012. – 352 с.
9. Парсонс Т. Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем // Американская социологическая мысль. Тексты. / Под ред. В.И.Добренкова. – М.: Изд-во МГУ, 1994.
10. Парсонс Т. Функциональная теория изменения // Американская социологическая мысль. Тексты. / Под ред. В.И.Добренкова. – М.: Изд-во МГУ, 1994.
11. Попович М.В. Рациональність і виміри людського буття. – К.: Сфера, 1997.
12. Ручка А.А. Социальные ценности и нормы (Некоторые теоретические и прикладные вопросы социологического анализа). – К.: Наукова думка, 1976
13. Социологический справочник / Под общей ред. В.И. Воловича. – К.: Изд-во полит. лит-ры Украины, 1990.
14. Философский энциклопедический словарь. – 2-е издание. – М.: Советская энциклопедия, 1989.
15. Хмелько В.Е. Ценностные ориентации // Социологический справочник. – К.: Изд-во полит. лит-ры Украины, 1990.
16. Ядов В.А. О диспозиционной регуляции социального поведения личности // Методологические проблемы социальной психологии. – М., 1975. – С. 89-105
17. Chernyshenko I. Association psycholinguistic experiment as an efficient tool of thesaurus studying // Наукові записки – Випуск 154. – Серія: Філологічні науки – Кропивницький: Видавець Лисенко В.Ф., 2017. – 830 с. – С. 77 – 86.
18. Kluckhohn C. Value and Value – Orientation in the theory of Action // Toward a General Theory of Action / Ed. by T.Parsons and E.Shils. – Cambridge. – 1967.
19. Parsons T. Social System. – N.Y: Free Press, 1964.

REFERENCES

1. Avraamova, E.M. (1998). Formirovaniye novoi rossyiskoi makroydentichnosti [Formation of a new macroidentity] // Obshchestvennyye nauki i sovremennost. Moscow. № 4.
2. Apresian, R.H. (1992). Dobro i polza [Goodness and Usefulness] // Eticheskaya mysl. Nauchno-publytsysticheskie chteniya. Moscow: Respublika. S. 22–25.
3. Bakurov, V.S. (1988). Tsennostnoye soznanie i aktivizatsiya chelovecheskogo faktora. [Value consciousness and activation of human factor]. Kharkov: Yzd-vo pri KhHU izdatelskogo ob'edineniya «Vyshcha shkola».
4. Ivin, A.A. (1997). Osnovy teorii argumentatsii. [Basics of the Theory of Argumentation]. Moscow: Humanit.iydz. tsentr VLADOS.
5. Kononov I.F. (2000). Etnos. Tsinnosti. Komunikatsiya (Donbas v etnokulturnykh koordynatakh Ukrainy). [Nation. Values. Communication (Donbas in ethnocultural coordinates of Ukraine)]. Luhansk: Alma-mater.
6. Losev, A.F. (1991). Lohyka symvola [The Logic of Language] Filosofiya. Mifolohiya. Kultura. Moscow: Politizdat.
7. Lotman, Yu.M. (1984). O semiosfere [About Semio sphere] // Uchenye zapisky Tartuskogo hos. u-ta. Vyp. 641. Trudy po znakovym systemam. Vyp. XYII. Tartu. S. 5–23.
8. Mykhida, S. (2012). Psykhopoetyka ukrainskoho modernu: problema rekonstruksii osobystosti pysmennyka [Psychopoetics of Ukrainian Modernism: the Problem of reconstruction of the Writer's personality]. Kirovohrad : Polihraf-Tertsia.
9. Parsons, T. (1994). Systema koordynat deistviya i obshchaya teoriya system deistviya: kultura, lichnost i mesto sotsyalnykh system [The System of Coordinates of an Action and the General Theory of Action Systems: culture, personality and the position of social systems] // Amerikanskaya sotsyolohicheskaia mysl. Teksty. / Pod red. V.Y.Dobrenkova. Moscow: Izd-vo MHU.
10. Parsons, T. (1994). Funktsionalnaia teoriya izmeneniya [Functional system of changing] // Amerykanskaia sotsyolohicheskaia mysl. Teksty. / Pod red. V.Y.Dobrenkova. Moscow: Izd-vo MHU.
11. Popovych, M.V. (1997). Ratsionalist i vymiry liudskoho buttia. [Rationalist and measures of human life]. Kyiv: Sfera.
12. Ruchka, A.A. (1976). Sotsyalnye tsennosti i normy (Nekotorye teoreticheskie i prikladnye voprosy sotsiolohicheskoho analiza). [Social values and norms (Some theoretical and practical issues of sociologic analysis)]. Kyiv: Naukova dumka.
13. Sotsiolohicheskyyi spravochnik, (1990). [Sociological reference book] / Pod obshchei red. V.Y. Volovicha. Kyiv: Izd-vo polit. lit-ry Ukrainy.
14. Filosofskii entsyklopedycheskyyi slovar, (1989). [Philosophic encyclopaedia]. 2-e izdanye. Moscow: Sovetskaia entsiklopediya.
15. Khmelko, V.E. (1990). Tsennostnye orientatsii [Value concepts] // Sotsiolohicheskyyi spravochnik. Kyiv: Izd-vo polit. lit-ry Ukrainy.
16. Yadov, V.A. (1975). O dispozitsionnoi rehuliatcii sotsialnogo povedeniya lichnosti [About dispositional regulation of person's social behaviour] // Metodolohicheskie problemy sotsialnoi psikhologii. Moscow. S. 89-105.
17. Chernyshenko, I. (2017). Association psycholinguistic experiment as an efficient tool of thesaurus studying // Naukovi zapysky – Vypusk 154. – Seriya: Filolohichni nauky – Kropyvnytskyi: Vydavets Lysenko V.F. [Collection of Scientific Articles, Issue 154, Series: Philological Sciences]. Kropyvnytskyi: editor Lysenko V.F. p.77-86. [in English].
18. Kluckhohn, C. (1967). Value and Value – Orientation in the theory of Action // Toward a General Theory of Action / Ed. by T.Parsons and E.Shils. Cambridge. [in English].
19. Parsons, T. (1964). Social System. New York: Free Press. [in English].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Чернишенко – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: концептологія, психолінгвістика, когнітивна лінгвістика.

Сергій Мухида – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української та зарубіжної літератури, проректор з наукової роботи Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: психолінгвістика, психопоетика, мовна особистість.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Iryna Chernyshenko – Candidate of Sciences (in Pedagogy), Associate Professor of the Translation, Applied and General Linguistics Department in Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi).

Scientific interests: studying of concepts, psycholinguistics, and cognitive linguistics.

Sergii Myhida – Doctor of Sciences (in Philology), Professor, Professor at the Ukrainian and World Literature Department, Vice-Rector in Science of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University (Kropyvnytskyi).

Scientific interests: psycholinguistics, psychopoetics, "homo lingual".